

Комунальний заклад вищої освіти  
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»  
Запорізької обласної ради  
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук  
Кафедра психології та соціальної роботи

## **МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА**

Адаптація вимушених переселенців у процесі групової соціальної роботи

Виконав студент групи СРм-2  
спеціальності 231 Соціальна робота  
Рясной Юрій Вікторович  
Керівник: Клопота О. А.  
Рецензент: Леощенко Д. І.  
Нормоконтроль \_\_\_\_\_ Анастасія ШТЕПЕНКО

Запоріжжя  
2024 р.

## РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 79 с., 7 табл., 5 рис., 61 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – адаптація вимушених переселенців.

Предмет: процес адаптації вимушених переселенців у процесі групової соціальної роботи.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення; емпіричні: констатувальний експеримент з визначення рівня адаптації вимушених переселенців з використанням методик: «Опитувальник К. Роджерса для визначення адаптованості / дезадаптованості особистості (в адаптації В. Семиченко).

Глобальні світові процеси за останні десятиліття посилили зростання чисельності вимушених переселенців, спровокували суттєві трансформації у світогляді та душевному стані людей, у їхньому способі мислення, соціальній поведінці. Величезним поштовхом щодо значного зростання кількості вимушених переселенців стало повномасштабне російське вторгнення на територію суверенної України. Серед неминучих наслідків війн та стихійних лих є те, що люди змушені залишати свої домівки та країни. Якщо раніше серед головних джерел занепокоєння були кількість фізичних захворювань, травм і смертей внаслідок воєн і катастроф то зараз локус уваги зміщується щодо їх наслідків для психосоціального здоров'я. Сьогодні в нашій державі однією із соціально вразливих і незахищених груп населення є вимушені переселенці. Процес адаптації сімей вимушених переселенців до нових умов життя здійснюється в контексті значних змін, серед яких економічні, соціокультурні, соціально-психологічні зміни тощо.

АДАПТАЦІЯ, ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ, СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ГРУПОВА СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ГРУПИ ВЗАЄМОДОПОМОГИ.

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження** зумовлена тим, що глобальні світові процеси - військово-політичні зіткнення, етнічні конфлікти, кризи в економічній системі держав за останні десятиліття посилили зростання чисельності вимушених переселенців і біженців, спровокували суттєві трансформації у світогляді та душевному стані людей, у їхньому способі мислення, соціальній поведінці. Величезним поштовхом щодо значного зростання кількості вимушених переселенців стало повномасштабне російське вторгнення на територію суверенної України.

Серед неминучих наслідків війн та стихійних лих є те, що люди змушені залишати свої домівки та країни. Якщо раніше серед головних джерел занепокоєння були кількість фізичних захворювань, травм і смертей внаслідок воєн і катастроф то зараз локус уваги зміщується щодо їх наслідків для психосоціального здоров'я. Сьогодні в нашій державі однією із соціально вразливих і незахищених груп населення є вимушені переселенці. Процес адаптації сімей вимушених переселенців до нових умов життя здійснюється в контексті значних змін, серед яких економічні, соціокультурні, соціально-психологічні зміни тощо.

Науковий аналіз особливостей адаптації представлений у дослідженнях М. Вебера, Г. Спенсера, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Т. Кравченко, М. Лукашевич, І. Мигович та ін.

Різні аспекти організації соціальної та соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями розглядали Д. Акуленко, Т. Алексєєнко, Т. Білоус, К. Левченко, К. Недря, І. Трубавіна, Т. Окушко, Ж. Петрочко та деякі інші.

Вимушена міграція змінює межі соціальної норми та патології. Те, що за звичайних життєвих обставин трактувалося як порушення, у надзвичайній

ситуації вимушеної міграції стає нормальною реакцією особи на ненормальні обставини. Саме тому, вимушені переселенці, які перебувають у нестабільному становищі, потребують особливої уваги. Руйнування нормального способу життя, відсутність безпеки, супутні фактори в житті вимушених переселенців, які негативно впливають на фізичний, психологічний, соціальний розвиток як дорослих, так і дітей.

В соціальній роботі з родинами вимушених переселенців одним із найважливіших завдань соціального працівника є допомога в адаптації та прийнятті нового соціального середовища, виявлення та запобігання факторів, які негативно впливають на життя вимушеного переселенця.

Виходячи з вищезначеного, вважаємо за доцільне здійснення наукового дослідження на тему: **«Адаптація вимушених переселенців у процесі групової соціальної роботи»**.

**Об'єкт дослідження** – адаптація вимушених переселенців.

**Предмет:** процес адаптації вимушених переселенців у процесі групової соціальної роботи.

**Мета:** теоретико-емпіричне дослідження процесу адаптації вимушених переселенців у процесі групової соціальної роботи.

**Завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сутності та змісту поняття «вимушені переселенці».
2. Проаналізувати форми і методи адаптації вимушених переселенців у процесі соціальної роботи.
3. Виявити рівень адаптованості вимушених переселенців.
4. Розробити експериментальну програму групової соціальної роботи, спрямовану на адаптацію вимушених переселенців та перевірити її ефективність.

Для вирішення означених завдань та досягнення поставленої мети використано такі **методи дослідження**:

– теоретичні: аналіз наукової літератури для визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; порівняння поглядів вчених, систематизація та узагальнення інформації задля уточнення поняття «вимушені переселенці» та визначення особливостей їх адаптації у процесі групової соціальної роботи;

– емпіричні: констатувальний експеримент з визначення рівня адаптації вимушених переселенців з використанням методик: «Опитувальник К. Роджерса для визначення адаптованості / дезадаптованості особистості (в адаптації В. Семиченко).

**Наукова новизна** дослідження полягає в обґрунтуванні і конкретизації сутності поняття «вимушені переселенці», а також у подальшому розвитку методів адаптації вимушених переселенців у процесі групової соціальної роботи.

**Практична значущість дослідження:** розроблені та впроваджені нові форми і засоби підвищення рівня адаптованості вимушених переселенців у процесі групової соціальної роботи будуть корисними у процесі підвищення фахової майстерності спеціалістів центрів соціальної реабілітації та соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо.

**Експериментальна база:** Комунальна установа Львівський обласний центр соціальних служб Львівської обласної державної адміністрації. Вибірка складалася з 36 вимушених переселенців.

**Апробація результатів дослідження** відбувалась на:

1) Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи» (м. Запоріжжя, 26-27 жовтня 2023 р.).

Зміст і результати дослідження висвітлено у **публікації**:

1) Рясной Ю. Особливості соціальної роботи з родинами вимушених переселенців. Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи: збірник тез

доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26-27 жовтня 2023 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2023. с.534-535.

**Структура роботи:** кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел з 61 позиції, з яких 15 – іноземною мовою, 3 додатки, а також 7 таблиць та 5 рисунків. Загальний обсяг – 79 сторінок, з них 47 сторінок основного тексту.

## ВИСНОВКИ

Результати здійсненого нами магістерського дослідження забезпечили позитивне вирішення поставлених завдань і дозволили сформулювати такі висновки.

1. У процесі реалізації першого завдання, на основі теоретичного аналізу наукової літератури визначено, що поняття «адаптація» являє собою загальнонаукову категорію, і наукові підходи до її вивчення мають певні відмінності. Проте їх поєднує трактування функціональної спрямованості адаптації, інтерес до визначення шляхів і засобів її оптимізації, а також спільні уявлення про основну функцію соціальної адаптації - поліпшення або оптимізація (у сенсі підвищення ефективності діяльності) здатності за тих чи тих обставин докідля досягати значущих цілей, породжених потребами та їхнім осмисленням (різного ступеня усвідомленості).

Вимушене переселення є найжорсткішою формою міграції, сформованою внаслідок застосування насильства та в ситуаціях екстремального посилення відштовхувальних чинників. До таких чинників відносять військові конфлікти та широкий спектр їх соціальних, економічних, психологічних тощо наслідків. Здебільшого суб'єкти цієї категорії емігрують без уявлення про майбутнє, місце імміграції, можливість працевлаштування, проживання, а часом і без документів, що підтверджують їхню особистість. Труднощі, що виникають у ситуації вимушеного переселення, мають негативні наслідки для соціально-психологічного благополуччя особи, але й можуть навпаки, можуть сприяти позитивним змінам (особистісному зростанню, набуттю нового досвіду тощо).

2. Реалізація другого завдання довела, що з усієї різноманітності проблем, з якими стикаються вимушені переселенці, найважливішою адаптація до нових умов життя, що ускладнюється унаслідок значних

економічних, соціокультурних, психологічних змін. Саме тому, фахівець з соціальної роботи може стати своєрідним координатором у вирішенні багатьох проблем родин вимушених переселенців, і одним із найважливіших його завдань є допомога в адаптації та прийнятті нового середовища. Така допомога може мати профілактичний характер, спрямований на підтримку конкретної людини або групи людей, об'єднаних однією проблемою, адже профілактика в основному допомагає виявити та запобігти дії тих факторів, які здатні негативно впливати на життя вимушених переселенців.

Визначено, що процес групової соціальної роботи може здійснюватися в одному або кількох напрямках: зміна сприйняття членів групи через вивчення групового досвіду; заміна поведінки, що ускладнює соціальне функціонування особи через практику поведінки групи, з використанням механізмів зворотного зв'язку; переосмислення змінити норм, цінностей та відносин задля ефективного соціального функціонування; досягнення емоційної стабільності, підтримуючої сили і життєдіяльності особистості.

2. Третє завдання мало на меті здійснення емпіричного дослідження, яке полягало у вивченні особливостей адаптації вимушених переселенців для подальшої розробки засобів сприяння оптимізації адаптаційного процесу даної соціальної групи.

Експериментальною базою емпіричного дослідження стала Комунальна установа Львівський обласний центр соціальних служб Львівської обласної державної адміністрації. Вибірка складалася з 36 вимушених переселенців.

У якості діагностичного інструментарію використано методики: «Діагностика перцептивно-інтерактивної компетентності» (модифікований варіант М. Фетіскіна); та «Опитувальник К. Роджерса для визначення адаптованості / дезадаптованості особистості (в адаптації В. Семиченко).

Кількісно-якісний аналіз отриманих даних дозволив зробити висновок про недостатній рівень адаптації вимушених переселенців до нових умов життєдіяльності. Отримані результати стали основою розробки



експериментальної програми, спрямованої на підвищення адаптованості вимушених переселенців.

4. Виконання четвертого завдання нашого дослідження, передбачала розробку і упровадження експериментальної програми «Зроби себе сам», яка спрямована на підвищення рівня адаптації вимушених переселенців.

Розробка нашої експериментальної програми передбачала дотримання низки принципів, які регулюють функціонування груп взаємодопомоги.

Процес реалізації експериментальної програми «Зроби себе сам» складався з таких етапів, як: мотиваційно-організацій, що передбачав заходи з мотивування учасників групової роботи до участі, згуртування групи, ознайомлення із правилами групової роботи, обговорення і конкретизація очікуваних результатів; адаптаційний, який містить заняття, в ході яких відбувається опрацювання базових знань, умінь, навичок, які складають основу адаптивності; рефлексивний, спрямований на узагальнення і систематизацію набутих знань, вмінь, навичок, отриманих в ході участі в експериментальній програмі, планування форм і засобів застосування в практичних життєвих ситуаціях, обговорення отриманих результатів.

Перевірку ефективності розробленої й упровадженої нами програми занять здійснено через повторне діагностування членів експериментальної та контрольної груп. На базі отриманих даних вимірів можна констатувати позитивну тенденцію щодо значного зниження показників низького рівня та зростання показників середнього і високого рівнів в експериментальній групі. Водночас, в контрольній групі подібна динаміка відсутня. Наявність певних відмінностей у показниках може бути пояснена впливом суто ситуативних чинників. Усе це, вважаємо свідченням результативності розробленої нами експериментальної програми соціальної групової роботи.

Таким чином, на базі вищевикладених результатів та узагальнень можна стверджувати, що мету роботи досягнуто, завдання реалізовано.